

Stjepan Zimmermann na poslijediplomskom studiju filozofije u Rimu*

IVAN MACUT

*Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska / Institute
of Philosophy, Zagreb, Croatia
imacut@ifzg.hr*

UDK 929"1907/1910"Zimmermann, S.

378.4(450.62Roma)

1Zimmermann, S.

Izvorni znanstveni članak /

Original scientific paper

Primljeno / Received: 4. 4. 2025.

Prihvaćeno / Accepted: 28. 5. 2025.

[https://doi.org/10.52685/pihfb.51.2\(102\).10](https://doi.org/10.52685/pihfb.51.2(102).10)

Sažetak

Hrvatski filozof Stjepan Zimmermann od 1907. do 1910. godine studirao je filozofiju na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu. Do sada nitko od istraživača nije se pozabavio detaljnije ovim važnim razdobljem Zimmermannova života. U *Status quaestionis* o Zimmermannovom poslijediplomskom studiju u Rimu iznijeli smo što je Zimmermann o tom razdoblju pisao i što su istraživači njegova života zabilježili. U nastavku smo istražili građu iz dvaju arhiva: Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu i arhiva Papinskog kolegija Germanicum u Rimu gdje se nalazi malo više podataka o ovom razdoblju njegova života. Zatim smo istražili biblioteku Papinskog Sveučilišta Gregoriana gdje smo pronašli ključne serijske publikacije za cjelovitiji uvid u Zimmermannov studij i to: *Catalogus Professorum et Alumnorum anno scholastico 1907–1908*; *Catalogus Professorum et Alumnorum anno scholastico 1908–1909* i *Catalogus Professorum et Alumnorum anno scholastico 1909–1910* i, također, *Kalendarivm Pontificiae Vniversitatis Gregoriana in exeunte ann. MCMVII et in proximvm MCMVIII Moderatorum eidem Vniversitatis avctoritate propositvm (1907.)*, *Kalendarivm Pontificiae Vniversitatis Gregoriana in exeunte ann. MCMVIII et in proximvm MCMIX Moderatorum eidem Vniversitatis avctoritate propositvm (1908.)*, *Kalendarivm Pontificiae Vniversitatis Gregoriana in exeunte ann. MCMIX et in proximvm MCMX Moderatorum eidem Vniversitatis avctoritate propositvm (1909.)* i, konačno, *Solemnis Praemiorum Distributio in Pontificia Universitate Gregoriana*

* Ovaj članak rezultat je istraživanja na projektu *Nove teme u hrvatskoj filozofiji od 1874. do 1945. godine*, IP-2022-10-5438, koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

(1910.). Na samom kraju donijeli smo životopise i gdje je bilo moguće i stvaralaštvo svih profesora koji su predavali na Filozofskom fakultetu Papinskog sveučilišta Gregoriana u Rimu za vrijeme kada je Zimmermann tamo studirao.

Cljučne riječi: Stjepan Zimmermann, poslijediplomski studij, Papinsko sveučilište Gregoriana, Filozofski fakultet, Rim

Slika 1. Stjepan Zimmermann (gornji red u sredini) s kolegama u Rimu za vrijeme studija.¹

Slijeva na desnu stranu:

gornji red: Marič, Kniewald, Zimmermann, Miljan, Živković,

donji red: Peršeren, Carevič i Ažman²

¹ Archivium Pontificium Collegium Germanicum et Hungaricum, Fotografija br. 55 iz albuma kolokacija: ACGU Best. 520 D 4.

² Ibid.

Status quaestionis o Zimmermannovom poslijediplomskom studiju u Rimu

Svakom poznavatelju života i stvaralaštva filozofa i svećenika Stjepana Zimmermanna znana je činjenica da je studirao filozofiju na poslijediplomskom studiju na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu, a i sam Zimmermann na više mjesta u svojim djelima kratko spominje tu činjenicu. Tako, na primjer, u djelu *Filozofija i religija* iz 1925. godine sam Zimmermann piše: »<...> i zato odoh u Rim, nakon što sam g. 1907. postao svećenikom. Premda teoretski neizgrađen za tako znamenit korak u životu, shvatio sam ga subjektivno po diktatu savjesti«. ³ Nešto kasnije u istoj knjizi o svojem boravku u Rimu Zimmermann piše: »Kroz tri godine u Rimu bavio sam se prirodnim naukama (fizikom, kemijom, biologijom, eksp. psihologijom) samo zato da upoznam njihov odnos sa filozofiranjem. Napose sam se zaustavljao na pitanju odnosa fiziologije i psihologije. To je bilo u vezi s problemom duše«. ⁴ Nadalje, i u djelu pod naslovom *Putem života* iz 1945. godine kratko piše: »<...> i nakon toga pošao u Rim na filozofske studije«. ⁵ Zimmermann nigdje u svojim djelima detaljnije ne elaborira svoj boravak i poslijediplomski studij u Rimu niti nas detaljnije izvještava o svojem trogodišnjem studijskom boravku u Vječnom gradu.

Što se tiče sekundarne literature, ni tu, koliko nam je poznato, stanje nije puno bolje. Ivan Čehok u svojoj knjizi pod naslovom *Filozofija Stjepana Zimmermanna* o tom periodu jednostavno konstatira: »<...> Zimmermann nastavlja sa studijem u Rimu, tadašnjem centru neoskolastičke škole. Na Papinskom je sveučilištu doktorirao 22. lipnja 1910. godine. Tijekom studija u njemu je sazrelo uvjerenje o potrebi utemeljenja nove spoznajne teorije kao pretpostavke svih drugih filozofskih disciplina«. ⁶ Daniel Miščin u uvodu u djelo pod naslovom *Znanje i vjera. Studije i rasprave* o toj temi jednostavno piše: »Nakon ređenja otišao je na rimsku Gregorianu, gdje je 22. listopada 1910. doktorirao filozofiju«. ⁷ Stipe Kljajić u svojem članku o Zimmermannu pod naslovom »Intelektualni i društveni angažman Stjepana Zimmermanna između dva svjetska rata (1918. – 1941.)« o njegovom studiju u Rimu kratko piše: »Iste je godine otišao u Rim, gdje je 22. listopada 1910. doktorirao iz filozofije na

³ Stjepan Zimmermann, *Filozofija i religija. Filozofske istine o Bogu i o čovjeku: razumni temelj vjere* (Zagreb: Zbor duhovne mladeži zagrebačke, 1936), pp. 55–56.

⁴ *Ibid.*, p. 245.

⁵ Stjepan Zimmermann, *Putem života. Autoergografija* (Zagreb: Velebit, 1945), p. 70.

⁶ Ivan Čehok, *Filozofija Stjepana Zimmermanna* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 1993), p. 11.

⁷ Daniel Miščin, »Stjepan Zimmermann – odličnik hrvatske filozofije XX. stoljeća«, u: Stjepan Zimmermann, *Znanje i vjera. Studije i rasprave* (Zagreb: Glas Koncila, 2015), p. 10.

sveučilištu Gregoriana«.⁸ Ivan Šestak u članku pod naslovom »Hrvatski neoskolastički priručnici filozofije o čovjeku« kratko piše: »<...> doktorirao je u Rimu 1910.«⁹ Karl Kniewald u tekstu o Zimmermannu jednostavno konstatira da je nakon svećeničkog ređenja Zimmermann pošao u Rim te živio na Gremanicumu, a na Gregoriani studirao skolastičku filozofiju.¹⁰ I mi smo u nekoliko navrata u knjigama i člancima u kojima smo se bavili Zimmermannom samo naznačili činjenicu da je studirao filozofiju u Rimu i tamo postigao doktorat 1910. godine.¹¹ Prema našem istraživanju do sada se o pitanju Zimmermannovog boravka i poslijediplomskog studija filozofije u Rimu u sekundarnoj literaturi najdetaljnije osvrnuo Franjo Zenko. Naime, on u svojem članku pod naslovom »Stjepan Zimmermann kao filozof« o tome piše sljedeće:

»Nastavivši studij bogoslovije u Rimu, Zimmermann, između ostaloga, sluša na Gregoriani, središtu neoskolastike, glasovita predavanja Heinricha Schaffa o Kantu. Ta su predavanja bitno utjecala na Zimmermannov filozofski razvoj u cjelini, a posebno na njegovu interpretaciju Kanta, što ju je izveo, po uzoru na Heinricha Schaffa, u prvom dijelu svoje knjige *Kant i neoskolastika* iz 1920. godine.«¹²

Uzimajući u obzir Zimmermannove tekstove kao i radove sekundarne naravi koji govore o njegovu životu i stvaralaštvu, sažeto rečeno, možemo zaključiti kako vrlo malo toga doznajemo o tri godine njegova boravka i studija filozofije na poslijediplomskom studiju Papinskog sveučilišta Gregoriana u Rimu. Sam se Zimmermann ne osvrće previše detaljno na to razdoblje, a ni sekundarna literatura nije se posvetila izučavanju tog pitanja i osvjetljavanju tog važnog perioda od tri godine (1907. – 1910.) njegova života provedenog u Rimu. Imajući sve ovo u vidu, naša potraga se usredotočila na arhivsku građu u Hrvatskom

⁸ Stipe Kljajić, »Intelektualni i društveni angažman Stjepana Zimmermanna između dva svjetska rata (1918. – 1941.)«, *Časopis za suvremenu povijest* 43/2 (2011), p. 551.

⁹ Ivan Šestak, »Hrvatski neoskolastički priručnici filozofije o čovjeku«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 36/1–2(71–72) (2010), p. 96.

¹⁰ Usp. Karl Kniewald, »Stephan Zimmermann«, *Korrespondenzblatt für der Alumnus des Collegium Germanicum + Hungaricum* 12 (1964), p. 152.

¹¹ Na primjer: Ivan Macut, *Filozofija u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* (Zagreb: Školska knjiga, 2018), p. 121; Ivan Macut, *Hrvatska filozofija od obnove Zagrebačkog sveučilišta 1874. do osnutka Nezavisne Države Hrvatske 1941.* (Split: Služba Božja, 2018), p. 307; Ivan Macut, »Filozofske teme i filozofi u časopisu *Bogoslovska smotra* (*Ephemerides Theologicae*) u razdoblju od 1910. do 1944. godine«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 41/2(82) (2015), p. 505 i dr.

¹² Franjo Zenko, »Stjepan Zimmermann kao filozof«, u: Julijo Martinčić, Dubravka Hackenberger (ur.), *725 godina franjevacu u Virovitici: zbornik radova međunarodnog simpozija* (Virovitica, 17. – 19. listopada 2005.) (Osijek: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, 2006), p. 261.

državnom arhivu u Zagrebu te u arhivu Pontificium Collegium Germanicum et Hungaricum (Germanicum) u Rimu, a zatim i na istraživanje u biblioteci Papinskog sveučilišta Gregoriana u Rimu gdje se, kako ćemo uskoro vidjeti, nalazi i najviše podataka o tom razdoblju Zimmermannovog života.

Grada iz arhiva

U Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu o Zimmermannovu studiju u Rimu pronašli smo prijepis na latinskom jeziku koji je napisao i potpisao prefekt studija Papinskog sveučilišta u Rimu gdje stoji napisano:

»Praepositus Generalis Jesu omnibus et singulis ad quos praesentes Literae pervenerit. Maioribus debitam reverentiam, ceteris salutem in Domino sempiternam.

Cum R. D. Zimmermann Stefanus, post absolutum Philosophiae cursus, tum scripta dissertatione, tum orali periculo rite facto, suae doctrinae specimen congruenter praebuit promoveatur.

Nos vero praesentes Literas conscribi curavimus, per quas, Auctoritate Pontificia utentes A.M.D.G. eundem R. D. Zimmerman Stefanus DOCTOREM SIVE MAGISTRUM in Philosophia declaramus ac renuntiamus; potestatemque ipsi facimus ut omni iure, omnibusque gradus ordinisque sui insignibus et privilegiis atque auctoritate utatur.

Datum in Urbe die 22 Junii MCMX

Antonius Roma, v. r.

Secretarius Soc. Jesu /M.P./

Franciscus Hsav. Werz, v. r.

Praep. Gen. Soc. Jesu

Potpis nečitljiv

Praef. Stud. Pontif. Univerzit. Gregoriana.

.....
Za točan prijepis jamči:

U Zagrebu 29. srpnja 1946.

o. g. Dekan

J. Oberški«.¹³

¹³ Zimmermann Stjepan, HR-HDA-890-4-21215, 3. Doktor-diploma

U arhivu Pontificium Collegium Germanicum et Hungaricum (Germanicum) nalazi se određena građa o Zimmermannu. Naime, za vrijeme studija u Rimu Zimmermann je, kao uostalom i brojni drugi naši svećenici, boravio na Pontificium Collegium Germanicum et Hungaricum (Germanicum) u Rimu. U *Examina alumnorum annis 1907–1915* nalazi se i ime Stjepana Zimmermanna.¹⁴

Ann. Schol.	Facultas	Examen domesticum Spec. dialecticae	Examen Universi- tatis
1908.	Phil. I	2 bene probatus. 2 superavit. In Paschate 3 superavit.	27 iunii Satis probatus.
1909.	II	2 superav. 1 aegra superav.	2 iulii Probatus.
1910	III	Superavit Superavit bene Superavit c. laude	22 Junii ad lauream probatus.

Na dnu stranice stoji napisano:

Discessus:
d. 30. mens. Junii
anni 1910

U *Registro di Matricola Zimmermann Stephanus*, pod brojem 1151 stoji zabilježeno da je Zimmermann završio filozofski studij 22 Junii 1910. [22. lipnja 1910.] godine te je iz Germanicuma otišao dana 30. Junii 1910. godine [30. lipnja 1910.]. Na samom kraju stoji na latinskom jeziku zapisano: »Satis bene se gessit, tamen vivens in com? theol[ogiae] et studia agens cum philosophis non omnes ex eo nascentes difficultates satis superavit«. ¹⁵

¹⁴ Archivium Pontificium Collegium Germanicum et Hungaricum, *Examina alumnorum annis 1907–1915*, Voti di esame (Examensbuch), ACGU Best. 10 A 4, p. 33.

¹⁵ Archivium Pontificium Collegium Germanicum et Hungaricum, *Registro di Matricola 1907*, ACGU Best. 10 A 1, Nr. 1151, S. 407, br. 1151, p. 407. Prijevod bi glasio: »Veoma dobro se ponašao, ipak živeći u teološkoj zajednici a studirajući s filozofima, nije sve poteškoće koje su se iz toga rađale dovoljno savladao.«

Augustinus Frotz (25. svibnja 1903. – 12. studenoga 1994.), pomoćni biskup u Nadbiskupiji Köln, opisujući studij filozofije na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu u razdoblju od 1924. do 1931. piše, a tako je vrlo vjerojatno bilo i u vrijeme kada je Zimmermann studirao: »Ispiti su se održavali na sveučilištu na kraju akademske godine obuhvaćajući cijelu godinu usmeno od redovito tri profesora, od kojih su dvojica djelovala kao ocjenjivači. Na kraju treće godine postojala je mogućnost prijave na završni ispit iz sve tri godine gradiva, odnosno iz cijele filozofije sa 100 teza, koji je potom zaključen ispitnim radom i pripadajućim produženim kolokvijem pred ispitnim povjerenstvom. To je bilo povezano s promaknućem u doktora filozofije. Slično je bilo i s teologijom nakon četiri godine.«¹⁶

U arhivu Germanicuma nismo našli Zimmermannov završni doktorski rad. Uvidom u druge radove te vrste iz filozofije koji su iz tog vremena sačuvani u istom arhivu, jasno je da se radi o iznimno kratkim radovima uglavnom pisanim rukom, a poneki i pisačom mašinom, a opseg je bio nekih 15-ak stranica teksta. Što se tiče 100 teza iz filozofije za postizanje stupnja doktora filozofije, u godini 1910. kada je Zimmermann postigao doktorat, te su teze bile poredane sljedećim redom: Ex Logica (I.–V.); Ex Ontologia (VI.–X.); Ex Cosmologia (XI.–XX.); Ex Psychologia (XXI.–XL.); Ex Theologia Naturali (XLI.–LX.); Ex Philosophia Morali (LXI.–LXXX.); Ex Astronomia (LXXXI.–LXXXIV.); Ex Physica Experim. et Chimia (LXXXV.–XCVI.); Ex Biologia et Physiologia Generali (XCVII.–XCVIII.); Ex Psychologia Empirica (XCIX.–C.).¹⁷

Grada iz biblioteke Papinskog sveučilišta Gregoriana u Rimu

Biblioteka Papinskog sveučilišta Gregoriana u Rimu čuva nekoliko vrijednih serijskih izdanja koja uvelike pomažu u rekonstrukciji Zimmermannovog filozofskog obrazovanja u razdoblju od 1907. do 1910. godine. Prvo vrijedno izdanje zove se *Catalogus Professorum et Alumnorum* koji izlazi za svaku akademsku godinu posebno.

U *Catalogus Professorum et Alumnorum* za akademsku godinu 1907.–1908. među studentima – koji su živjeli na Germanicumu – prve godine na Filozofskom fakultetu pronalazimo i ime Stephanus Zimmermann.¹⁸ Od profesora

¹⁶ Augustinus Frotz, *Ein Buch der Dankbarkeit* (Köln: Selbstverlag d. Verf., 1990), p. 32.

¹⁷ Archivium Pontificium Collegium Germanicum et Hungaricum, *Theses ad Lauream Philosophiae in Pontificia Universitate Gregoriana Collegii Romani Societatis Iesu Defendendae A. MCMX.*

¹⁸ Usp. Pontificia Universitas Gregoriana – Collegii Romani Societas Iesu, *Catalogus Professorum et Alumnorum anno scholastico 1907–1908* (Romae: Ex Typographia Pontificia Instituti Pii IX, 1908), p. 48.

koji su navedeni da su predavali na Filozofskom fakultetu i predmete koji su poučavali, nalazimo sljedeća imena ovim redom:

Schaaf, Henricus – *Lect. metaph. pro alumnis ann. III. et hist. philos.*
 Natalini Io. Baptista – *Lect. metaph. pro alumnis ann. II.*
 Loinaz, Ioannes R. – *Lect. log. et metaph. gener. pro alumnis ann. I.*
 Mathis, Ambrosius – *Lect. eth. et iuris nat.*
 Müller, Adulphus – *Lect. astron. et mathes. superioris*
 Goretti, Caesar – *Lect. phys. experim., et. chim.*
 Gennari, Attalius – *Lect. biolo. et physiolog.*
 Federici, Stanislaus – *Lect. algebrae, geom. et trigonom.*
 De Angelis, Caesar – *Lect. ling. graec.*¹⁹

U *Catalogus Professorum et Alumnorum* za akademsku godinu 1908.–1909. među studentima – koji su živjeli na Germanicumu – druge godine na Filozofskom fakultetu pronalazimo i ime Stephanus Zimmermann.²⁰ Od profesora koji su navedeni da su predavali na Filozofskom fakultetu i predmete koji su poučavali, nalazimo sljedeća imena ovim redom:

Natalini Io. Baptista – *Lect. metaph. pro alumnis ann. III.*
 Schaaf, Henricus – *Lect. metaph. pro alumnis ann. II. et hist. philos.*
 Loinaz, Ioannes R. – *Lect. metaph. pro alumnis ann. II.*
 Gori Dominicus, *Lect. log. et metaph. gener. pro alumnis ann. I.*
 Mathis, Ambrosius – *Lect. eth. et iuris nat.*
 Müller, Adulphus – *Lect. astron., mathes. superioris, et geolog.*
 Bricarelli Carolus, *Lect. hist. artis sacrae.*
 Goretti, Caesar – *Lect. phys. experim., et. chim.*
 Gennari, Attalius – *Lect. biolog., crystallograph. et physiolog. empyricae*
 Federici, Stanislaus – *Lect. algebrae, geom. et trigonom.*
 De Angelis, Caesar – *Lect. ling. graec.*²¹

U *Catalogus Professorum et Alumnorum* za akademsku godinu 1909.–1910. među studentima – koji su živjeli na Germanicumu – treće godine na Filozofskom fakultetu pronalazimo i ime Stephanus Zimmermann.²² Od profesora koji su navedeni da su predavali na Filozofskom fakultetu i predmete koji su poučavali, nalazimo sljedeća imena ovim redom:

¹⁹ Ibid., p. 6.

²⁰ Usp. Pontificia Universitas Gregoriana – Collegii Romani Societas Iesu, *Catalogus Professorum et Alumnorum anno scholastico 1908–1909* (Romae: Ex Typographia Pontificia Instituti Pii IX, 1909), p. 55.

²¹ Ibid., p. 6.

²² Usp. Pontificia Universitas Gregoriana – Collegii Romani Societas Iesu, *Catalogus Professorum et Alumnorum anno scholastico 1909–1910* (Romae: Typis Cuggiani, 1910), p. 43.

Sciolla Io. Bapt., *Lect. metaph. pro alumnia ann. III.*
 Schaaf, Henricus – *Lect. metaph. pro alumnis ann. II.*
 Loinaz, Ioannes R. – *Lect. metaph. pro alumnis ann. II.*
 Gori Dominicus, *Lect. log. et metaph. gener. pro alumnis ann. I.*
 Mathis, Ambrosius – *Lect. eth., iuris nat. et hist. philos.*
 Müller, Adulphus – *Lect. astron., mathes. super. et geolog.*
 Bricarelli Carolus, *Lect. hist. artis sacrae.*
 Goretta, Caesar – *Lect. phys, experim., et. chim.*
 Gennari, Attalio – *Lect. biolog., crystallograph. et physiolog. empyricae*
 Federici, Stanislaus – *Lect. algebrae, geom. et trigonom.*
 De Angelis, Caesar – *Lect. ling. graec.*²³

U *Kalendarivm Pontificiae Vniversitatis Gregorianae* nalaze se i različite tabule s popisom predmeta koji su se svake pojedine godine predavali. Tako za akademsku godinu 1907./1908. stoji: Tabvla Qvinta – Argumenta designans, de quibus lectiones habentur:

In Facvltate Philosophica.

In Schola:

Logica et Metaph. I. ann. (Logica – Metaph. generalis, seu Ontologia)
 Metaph. II. ann. (Metaphys. specialis, seu Cosmologia et Psychol.)
 Metaph. III. ann. (Absolvitur Psychologia – Theolog. naturalis)
 Philos. Moralis (Etica et Ius Naturae individuale et sociale)
 Astronomiae (Astrometria – Astro-mechanica – Astrophysica)
 Chimiae (Chimia generali set specialis)
 Phys.-Experim. (Mechanica gener. et specialis – De Motu undulat. – De sonis
 – De luce, calore et electricitate)
 Mathesis (Algebra – Geometria – Trigonometria)
 Mathes. superioris (Calculus differentialis et integralis)
 Linguae graecae (Selecta ex classicis Graeciae scriptoribus)
 Histor. Philos. (Conspectus historiae philos. recentioris)
 Biologiae et Physiologiae (Morphologia – Physiologia generalis).²⁴

U *Kalendarivm Pontificiae Vniversitatis Gregorianae* za akademsku godinu 1908./1909. stoji: Tabvla Qvinta – Argumenta designans, de quibus lectiones habentur:

In Facvltate Philosophica.

²³ Ibid., p. 6.

²⁴ *Kalendarivm Pontificiae Vniversitatis Gregorianae* in exequentem ann. MCMVII et in proximvm MCMVIII Moderatorum eidem Vniversitatis avtoritate propositvm (Romae: Typographia Pontificia Institvti Pii IX, 1907), p. 7.

In Schola:

Logica et Metaph. I. ann. (Logica – Metaph. generalis, seu Ontologia)
 Metaph. II. ann. (Metaphys. specialis, *mane* Cosmologia, *vespere* Psychologia)
 Metaph. III. ann. (Absolvitur Psychologia – Theolog. naturalis)
 Philos. Moralis (Etica et Ius Naturae individuale et sociale)
 Astronomiae (Astrometria – Astro-mechanica – Astrophysica)
 Geologiae (Morphol. – Dynam. terr.)
 Chimiae (Chimia generali set specialis)
 Phys.-Experim. (Mechanica gener. et specialis – De Motu undulat. – De sonis
 – De luce, calore et electricitate)
 Mathesis I. ann. (Algebra – Geometria – Trigonometria)
 Mathes. superioris (Geom. analyt. – Introd. ad calc. sup.)
 Linguae graecae (Selecta ex classicis Graeciae scriptoribus)
 Histor. Philos. (Continuatio historiae philos. recentioris)
 Biologiae et Physiologiae (Physiologia generalis - Histologia)
 Psychol. Empir. (Appetitus et perceptio sensiles)
 Hist. Artis sacr. (Templi Christ. structura et ornatio, aevo medio et recentiore
 usitata)²⁵

Za akademsku godinu 1908./1909. kao dodatak iste knjižice stoji još i:
 Conspectus praelectionum Pontificia Universitate Gregoriana anno 1908–1909.
 Uz ostale rasporede, nalazi se i raspored sati za Filozofski fakultet:

In Facultate Philosoph.							
Horis Antemerid.	Lun.	Mart.	Merc.	Jov.	Ven.	Sab.	
Theologia Naturalis	II	II	II		II	II	P. Natalini
Cosmologia	I	I	I		I		P. Loinaz
Logica et Ontologia	II	II	II		II	II	P. Gori
Mineralogia-Crystallogr.						I	P. Gennari
Algebra		I			I		P. Federici
Geometria			I				P. Federici
Trigonometria						III	P. Federici
Historia Philosophiae		III	III				P. Schaaf
Lingua Graeca			III		III		P. Deangelis
Mathesis superior	III		III		III		P. Müller
Physica experim.	II	II	II		II	II	P. Goretti

²⁵ Kalendarivm Pontificiae Vniversitatis Gregorianae in exeunte ann. MCMVIII et in proxime MCMIX Moderatorum eidem Vniversitatis auctoritate propositivm (Romae: Typographia Pontificia Institvti Pii IX, 1908), p. 7.

Philosophia moralis	I	I	I		I	I	P. Marhis
Academ. Artis sacrae				II			P. Bricarelli
In Facultate Philosoph.							
Horis Pomeridianis							
Psychologia	II	II	II		II	II	P. Schaaf
Logica et Ontologia	II	II	II		II	II	P. Gori
Chimica	I		I				P. Goretti
Astronomia et Geologia		II				II	P. Müller
Physiologia et Histologia	II				II		P. Gennari
Psychologia Empirica			II				P. Gennari

N. B. – Numeri I, II, III, indicant horam primam, secundam, tertiam. Mane, prima hora est h. VIII. – Vespere, ut in Tab. secunda.

U *Kalendarivm Pontificiae Vniversitatis Gregoriana*e za akademsku godinu 1909./1910. kao dodatak iste knjižice nalazi se *Conspectus praelectionum Pontificia Universitate Gregoriana anno 1909–1910*. Uz ostale rasporede, nalazi se i raspored sati za Filozofski fakultet:²⁶

In Facultate Philosoph.							
Horis Antemeridianis	Lun.	Mart.	Merc.	Iov.	Ven.	Sab.	
Metaphysica – Theologia naturalis – Cosmologia	II I	II I	II I		II I	II I	P. Sciolla P. Schaaf
Logica e Metaph. generalis	II	II	II		II	II	P. Gori
Philos. moralis – Ethica et ius nat. indiv. et soc.	I	I	I		I	I	P. Mathis
Algebra elementaris	I					I	P. Federici
Geometria elementaris		I			I		P. Federici
Trigonometria			I				P. Federici
Psychologia Empyrica (pro Aud. II. a)						I	P. Gennari

²⁶ *Kalendarivm Pontificiae Vniversitatis Gregoriana*e in exeuntem ann. MCMIX et in proximum MCMX Moderatorum eivdem Vniversitatis avtoritate propositivm (Romae: Typographia Pontificia Institutii Pii IX, 1909), dodatak bez broja stranice.

Historia Philosophiae – Hist. Phil. Graecae						III	P. Mathis
Lingua Graeca		III	III				P. De Angelis
Mathesis superior	III		III		III		P. Müller
Physica experimentalis	II	II	II		II	II	P. Goretti
Academia S. Thomae				I			P. De Maria

In Facultate Philosoph.							
Horis Pomeridialis	Lun.	Mart.	Merc.	Iov.	Ven.	Sab.	
Metaphysica – Psycho- logia	II	II	II		II	II	P. Loinaz
Logica et Ontologia	II	II	II		II	II	P. Gori
Astronomia et Geologia		II				II	P. Müller
Chimia generali set spe- cialis	I				I		P. Goretti
Biologia et Physiol. – Physiol. Gener. et histol. (pro Aud. III. a.)	II						P. Gennari
Psychologia empyrica (pro Aud. III. a.)			II				P. Gennari
Mineralogia et Crystal- lographia		I					P. Gennari
Academia Artis Sacrae					II		P. Bricarelli

N. B. – Numeri I, II, III, indicant *horam primam, secundam, tertiam*. Mane, prima hora est h. VIII. – Vespere, ut in tabula praecedente.

Na koncu, u *Solemnis Praemiorum Distributio in Pontificia Universitate Gregoriana* za godinu MCMX, in Philosophica Facultate u doktora je promoviran s ocjenom probati i Zimmermann Stephanus.²⁷

Ukratko o Zimmermannovim profesorima na Gregoriani

U nastavku donosimo kratku biografiju profesora na Filozofskom fakultetu Papinskog sveučilišta Gregoriana u razdoblju kada je Zimmermann studirao te, kada smo uspjeli pronaći, i popis objavljenih djela, a popis profesora donosi-

²⁷ Solemnis Praemiorum Distributio in Pontificia Universitate Gregoriana (Romae: Typis Cuggiani, 1910), p. 23.

mo poredan po abecednom redu. Kada je riječ o profesorima koji su predavali Zimmermannu na Filozofskom fakultetu Papinskog sveučilišta u Rimu, onda je na prvom mjestu po utjecaju na njega, prema Zenkovom članku, svakako Henrik Schaaf.

Bricarelli, Carolus (1857. – 1931.)

Carolus Bricarelli rodio se 11. listopada 1857. godine u Torinu. U Družbu Isusovu ulazi 31. listopada 1879. godine. Doživotne zavjete polaže 2. veljače 1895. godine. Preminuo je 25. lipnja 1931. godine u Tauru.²⁸ Objavio je sljedeća djela: *Letture popolari d'astronomia* (Rim: La Civiltà Cattolica, 1906); *In memoria di Egidio Mengotti, studente d.C.d.G.* (Rim: La Civiltà Cattolica, 1910); *Ottica fisica e ottica artistica* (Rim: La Civiltà Cattolica, 1914); *Il pensiero cristiano del cinquecento nell'arte di Raffaello* (Torino: Ed. d'Arte E. Celanza, 1921); *Galileo Galilei: l'opera, il metodo, le peripezie* (Rim: La Civiltà Cattolica, 1931).

De Angelis, Caesar (1830. – 1913.)

Caesar De Angelis rodio se 4. svibnja 1830. godine u Rimu. U Družbu Isusovu ulazi 30. studenoga 1846. godine. Doživotne zavjete polaže 2. veljače 1864. godine. Preminuo je 26. prosinca 1913. godine u Rimu.²⁹

De Maria, Michael (1836. – 1913.)

Michael De Maria rodio se 8. veljače 1836. godine u Cervinari. U Družbu Isusovu ulazi 15. studenoga 1851. godine. Doživotne zavjete polaže 15. kolovoza 1880. godine. Preminuo je 16. veljače 1913. godine u Rimu.³⁰ Objavio je sljedeća djela: *Cajetanus, Thomas de Vio, cardinale, 1469-1534* (Pariz: Librariis Con-sociationis S. Pauli, 1884); *Thomas Aquinas, santo, circa 1225-1274* (Tiferi Tiberini - Città di Castello: Lapi, 1886); *Philosophia peripatetico-scholastica ex fontibus Aristotelis et s. Thomae Aquinatis* (Rim: Typ. Forzani, 1898); *Compendium logicae et metaphysicae ad usum adolescentium ... accommodatum* (Rim: Typ. Cuggiani, 1899); *Compendium logicae et metaphysicae ad usum adolescentium qui in seminariis et collegiis instituuntur accommodatum* (Rim: Typ. Cuggiani, 1906); *Thomas Aquinas, santo, circa 1225-1274* (Rim: ex Pontificia officina typographica, 1907); *Philosophia peripatetico-scholastica ex fontibus Aristotelis et s. Thomae Aquinatis expressa et ad adolescentium institutionem accommodata* (Rim: Typ. Instituti a Pio IX, 1913).

²⁸ Usp. <https://jesuitonlinenecrology.bc.edu/catalog/63455> (pristupljeno 3. 4. 2025.).

²⁹ Usp. <https://jesuitonlinenecrology.bc.edu/catalog/47282> (pristupljeno 3. 4. 2025.).

³⁰ Usp. <https://jesuitonlinenecrology.bc.edu/catalog/46616> (pristupljeno 3. 4. 2025.).

Federici, Stanislaus (1860. – 1947.)

Stanislaus Federici rodio se 18. kolovoza 1860. godine u Montefiascone. U Družbu Isusovu ulazi 17. travnja 1882. godine. Doživotne zavjete polaže 2. veljače 1900. godine. Preminuo je 28. travnja 1947. godine u Rimu.³¹

Gennari, Attalius (1865. – 1923.)

Attalius Gennari rodio se 26. listopada 1865. godine u Pesaru. U Družbu Isusovu ulazi 9. srpnja 1894. godine. Doživotne zavjete polaže 2. veljače 1912. godine. Preminuo je 26. srpnja 1923. godine u Rimu.³² Napisao je djelo objavljeno litografski pod naslovom *Nozioni di psicologia empirica* (Rim: bez izdavača i godine izdanja).

Goretti, Caesar Miniati (1868. – 1923.)

Caesar Miniati Goretti rodio se 25. srpnja 1868. godine u Firenci. U Družbu Isusovu ulazi 28. rujna 1889. godine. Doživotne zavjete polaže 2. veljače 1907. godine. Preminuo je 20. studenoga 1923. godine u Stradi.³³ Napisao je sljedeća djela: *Elementi di fisica* (Rim, bez godine izdanja); *Elementi di meccanica* (Rim: Lit. Spellani, 1902–1903); *Fisiologia comparata dei sensi: compendio delle lezioni di fisiologia tenute nella Pont. Univ. Gregoriana nell'anno accad. 1902-1903* (Rim: Lit. Spellani, 1903); *Fisiologia comparata dei sensi: compendio delle lezioni di fisiologia tenute nella Pont. Univ. Gregoriana* (Rim: bez izdavača i godine izdanja); *Appunti di chimica generale e speciale (Anno accad. 1904-1905)* (Rim: Lit. Spellani, 1904–1905); *Elementi di fisica* (Rim: Tip. Pace di F. Cuggiani, 1907–1909); *Appunti di psicologia sperimentale ad uso degli alunni della Pontificia Università Gregoriana* (Rim: Tip. Agostiniana, 1917).

Gori, Dominicus (1874. – 1966.)

Dominicus Gori rodio se 12. travnja 1874. godine u Pofiju. U Družbu Isusovu ulazi 30. listopada 1889. godine. Za svećenika je zaređen 10. kolovoza 1905. godine. Doživotne zavjete polaže 2. veljače 1908. godine. Preminuo je 8. travnja 1966. godine u Rimu.³⁴

Loinaz, Johannes R. (1867. – 1930.)

Johannes R. Loinaz rodio se 24. ožujka 1867. godine u Urnieti. U Družbu Isusovu ulazi 23. srpnja 1887. godine, a doživotne zavjete polaže 2. veljače 1906.

³¹ Usp. <https://jesuitonlinenecrology.bc.edu/catalog/80267> (pristupljeno 3. 4. 2025.).

³² Usp. <https://jesuitonlinenecrology.bc.edu/catalog/56372> (pristupljeno 3. 4. 2025.).

³³ Usp. <https://jesuitonlinenecrology.bc.edu/catalog/56372> (pristupljeno 3. 4. 2025.).

³⁴ Usp. Gori, Dominicus - Jesuit Online Necrology (pristupljeno 3. 4. 2025.).

godine. Preminuo je 10. veljače 1930. godine.³⁵ Objavio je djelo: *Praelectiones e theologia naturali* (Taurini: Marietti, 1929).

Mathis, Ambrosius (1859. – 1944.)

Ambrosius Mathis rodio se 14. siječnja 1859. godine u Mondovi. U Družbu Isusovu ulazi 30. srpnja 1885. godine. Doživotne zavjete polaže 15. kolovoza 1901. godine. Preminuo je 26. studenoga 1944. godine u Rimu.³⁶

Müller, Adulphus (1853. – 1939.)

Adulphus Müller rodio se 6. ožujka 1853. godine u Paffendorfu. U Družbu Isusovu ulazi 10. listopada 1879. godine. Doživotne zavjete polaže 2. veljače 1891. godine. Preminuo je 12. rujna 1939. godine u Essenu.³⁷ Predavao je matematiku i filozofiju prirode na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu. Imao je privatni opservatorij gdje je promatrao planete. Pisao je o astronomiji.³⁸ Objavio je sljedeća djela: *Nikolaus Copernicus, der Altmeister der neuern Astronomie: ein Lebens und Culturbild* (Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1898); *Niccolò Copernico fondatore dell'astronomia moderna, studio storico scientifico* (Rim: Desclée, 1902); *Elementi di astronomia ad uso delle scuole e per istruzione privata* (Rim: Desclée, 1904–1906); *Galileo Galilei und das kopernikanische Weltsystem* (Freiburg im Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1909); *Galileo Galilei: studio storico scientifico* (Rim: Bretschneider, 1911).

Natalini, Ioannes Baptista (1869. – 1944.)

Ioannes Baptista Natalini rodio se 20. svibnja 1869. godine u Rimu. U Družbu Isusovu ulazi 5. prosinca 1884. godine. Doživotne zavjete polaže 2. veljače 1903. godine. Preminuo je 1. ožujka 1944. godine u Anagni.³⁹ Objavio je sljedeća djela: *Quaestiones selectae logicae majoris* (Rim: bez navedenog izdavača i godine izdanja); *Quaestiones selectae metaphysicae generalis* (Rim: bez izdavača i godine izdanja); *Quaestiones metaphysicae specialis quas in usum suorum discipulorum* (Rim: Speranza, 1908.); *Quaestiones theologiae naturalis quas in usum suorum discipulorum conscripsit* (Rim: Tipo-Litografia G. Speranza, 1909.).

Schaaf, Heinrich (1860. – 1936.)

Heinrich Schaaf rodio se 15. svibnja 1860. godine u Boslar Jülichu (Rheinland).

³⁵ Usp. Loinaz, Ioannes R. - Jesuit Online Necrology (pristupljeno 3. 4. 2025.).

³⁶ Usp. <https://jesuitonlinenecrology.bc.edu/catalog/77585> (pristupljeno 3. 4. 2025.).

³⁷ Usp. <https://jesuitonlinenecrology.bc.edu/catalog/71645> (pristupljeno 3. 4. 2025.).

³⁸ Usp. <https://www.treccani.it/enciclopedia/adolf-muller/> (pristupljeno 3. 4. 2025.).

³⁹ Usp. <https://jesuitonlinenecrology.bc.edu/catalog/76679> (pristupljeno 3. 4. 2025.).

U Družbu Isusovu ulazi 30. rujna 1887. godine. Doživotne zavjete polaže 2. veljače 1898. godine. Preminuo je 8. listopada 1936. godine u Anagni.⁴⁰ Na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu završio je filozofski i teološki fakultet. Već od 1891. godine počinje s predavanjima iz filozofije te je predavao na isusovačkim učilištima u Tarnopolu (1891. – 1895.), Valkenburgu (1895. – 1899.) i u Praire du Chien u Americi (1999. – 1900.). Od 1900. godine predaje na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu gdje ostaje sve do svoje smrti. U više navrata bio je i dekan Filozofskog fakulteta Papinskog sveučilišta Gregoriana. Schaaf je dosta nepoznat široj javnosti te je objavio vrlo malo članaka i knjiga. U biti, sva njegova djela tiskana nose naslov *Ad usum privatum auditorum Universitatis Gregoriana*. Od tiskanih djela nabrajamo: *Institutiones theologiae naturalis* (Rim: 1906); *Institutiones cosmologiae* (Rim: 1907.); *Institutiones psychologiae* (Rim: 1909); *Conspectus Historiae Philosophiae recentis* (Rim: 1910) te, konačno, *Institutiones historiae philosophiae graecae* (Rim: 1912). Od litografiranih spisa nabrajamo: *De vita sensitiva seu psychologia brutti* (Rim: 1911.); *De vita intellectiva seu psychologia hominis* (Rim: 1911); *De substantia animae intellective* (Rim: bez godine izdanja) te, konačno, *Expositio systematis I. Kantii* (Rim: bez godine izdanja). Schaaf je na poseban način istraživao povijest filozofije te ga se u svakom slučaju može označiti kao kritičkog i samostalnog mislioca.⁴¹

Sciolla, Ioannes Baptista (1867. – 1903.)

Ioannes Baptista Sciolla rodio se 29. rujna 1867. godine u Carru. U Družbu Isusovu ulazi 28. kolovoza 1885. godine. Doživotne zavjete polaže 2. veljače 1903. godine. Preminuo je 13. prosinca 1926. godine u Gozzanu.⁴²

Stjepan Zimmermann at the postgraduate study of philosophy in Rome

Summary

From 1907 to 1910, Croatian philosopher Stjepan Zimmermann studied philosophy at the Pontifical Gregorian University in Rome. Until now, no researcher has examined these important periods of Zimmermann's life in detail. In *Status quaestionis* about Zimmermann's postgraduate studies in Rome, we presented what Zimmermann wrote about this period and what researchers of his life have recorded. We then looked at

⁴⁰ Usp. <https://jesuitonlinenecrology.bc.edu/catalog/68513> (pristupljeno 3. 4. 2025.).

⁴¹ Usp. Vilim Keilbach, »Henrik Schaaf S. J.«, *Bogoslovska smotra* 24/4 (1936), pp. 438–439.

⁴² Usp. <https://jesuitonlinenecrology.bc.edu/catalog/59273> (pristupljeno 3. 4. 2025.).

material from two archives: the Croatian satate archives in Zagreb and the archives of the Pontifical Germanicum in Rome, where there is a little more information about this period of his life. Then we explored the library of the Pontifical Gregorian University, where we found key series for a more complete insight into Zimmermann's studies, namely: *Catalogus Professorum et Alumnorum anno scholastico 1907–1908*; *Catalogus Professorum et Alumnorum anno scholastico 1908–1909* and *Catalogus Professorum et Alumnorum anno scholastico 1909–1910* and also *Kalendarium Pontificiae Vniversitatis Gregorianae in exeunte ann. MCMVII et in proximvm MCMVIII Moderatorum eidem Vniversitatis avtoritate propositvm (1907)*, *Kalendarium Pontificiae Vniversitatis Gregorianae in exeunte ann. MCMVIII et in proximvm MCMIX Moderatorum eidem Vniversitatis avtoritate propositvm (1908)*, *Kalendarium Pontificiae Vniversitatis Gregorianae in exeunte ann. MCMIX et in proximvm MCMX Moderatorum eidem Vniversitatis avtoritate propositvm (1909)* and, finally, *Solemnis Praemiorum Distributio in Pontificia Universitate Gregoriana (1910)*. Finally, we have included the biographies and, where possible, the works of all the professors who taught at the Faculty of Philosophy of the Pontifical Gregorian University in Rome at the time of Zimmermann's studies there.

Keywords: Stjepan Zimmermann, postgraduate studies, Pontifical Gregorian University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Rome

